

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

БУГЕРА ЮЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 376–056.36:159.952(043.3)

**ФОРМУВАННЯ УВАГИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ
В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Вержиховська Олена Миколаївна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
кафедра психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи,
завідувач.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Таранченко Оксана Миколаївна,
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
лабораторія сурдопедагогіки,
головний науковий співробітник;

кандидат педагогічних наук, доцент
Савчук Людмила Олександрівна,
Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кафедра педагогіки, психології
та корекційної освіти,
завідувач.

Захист відбудеться «20» червня 2017 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.450.01 в Інституті спеціальної педагогіки НАПН України за адресою: м. Київ, вул. М. Берлінського, 9 (зала засідань).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано «19» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Е.А. Данілавічюте

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідно до вимог Державного стандарту загальної та спеціальної початкової освіти, закону України «Про освіту», «Концепції спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки та перспективу», «Концепції державного стандарту спеціальної освіти», Закону України «Про спеціальну освіту», найважливішою метою сучасної школи є якісна освіта підростаючого покоління. Досягнення цієї мети уможлиблюється завдяки інтенсифікації педагогічного процесу – його змісту, методів, організаційних форм, які забезпечують отримання як навчальних, так і розвивальних ефектів. Успішність організації навчально-виховного процесу, що є складним і багатограним, залежить від стану сформованості психічних явищ, стартова роль серед яких належить довільній формі уваги, завдяки якій видається можливим зосередження свідомості на певному об'єкті, без чого втрачають сенс всі наступні складові навчальної діяльності. Особливо проблематичним виявляється використання уваги у зазначеній ролі під час навчання і виховання дітей з порушеннями розумового розвитку.

Теоретичні аспекти проблеми розвитку уваги у загальній психології та педагогіці розкривалися у працях Б. Ананьєва, Ю. Бабанського, М. Добриніна, Ю. Рождественського, І. Страхова та ін. Науковцями було досліджено питання сутності уваги (Л. Виготський, П. Гальперін, М. Добринін, М. Ланге, Т. Рібо, С. Спічак, В. Сухомлинського, Д. Узнадзе, К. Ушинський, та ін.); фізіологічних та нейрофізіологічних механізмів функціонування уваги (П. Анохін, О. Лурія, І. Павлов, І. Сеченов, О. Ухтомський); вікової динаміки розвитку уваги (І. Баскакова, Н. Дієва, Я. Коломинський, В. Крутецький, М. Лиля, А. Люблінська, В. Чяпас та ін.); властивостей уваги (Ф. Гоноболін, М. Добринін, Т. Єгоров, О. Запорожець, Ф. Корольов, С. Рубінштейн, І. Страхов, В. Романов та ін.); роль окремих властивостей уваги у навчальному процесі (Ю. Бабанський, І. Баскакова, І. Бартишнікова, В. Бодрова, Р. Лаптієва, М. Лиля, Ю. Рождественський, Н. Пахомова, М. Фіцула та ін.); вплив уваги на якість сприймання та швидкість, точність, міцність, тривалість запам'ятовування навчального матеріалу (Б. Ананьєв, Л. Баскакова, М. Болдарєв, С. Бочарова, М. Гончаров, Є. Григоренко, Ф. Корольов, С. Лукомська, Г. Понорядова, Е. Рутман, О. Солодухова та ін.).

У спеціальній психолого-педагогічній літературі проблема уваги та її формування у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку розкрита у працях І. Баскакової, Л. Виготського, П. Гальперіна, О. Граборова, С. Лієпінь, О. Лурії, М. Матвєєвої, М. Певзнер, Л. Переслені, С. Рубінштейн, В. Синьова, О. Фрейєрова, зокрема, ними розглядаються закономірності та особливості розвитку уваги, які вказують на своєрідність прояву довільної уваги у дітей з порушеннями розумового розвитку; С. Лієпінь, Л. Переслені, В. Липи, С. Миронової, О. Хохліної та ін., що розкривають особливості прояву властивостей уваги у навчальному процесі школярів з порушеннями

розумового розвитку. Однак, незважаючи на актуальність та проведені дослідження, проблема формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку залишається недостатньо дослідженою саме у контексті організації навчально-виховного процесу, що вимагає розробки спеціальної педагогічної технології формування властивостей уваги, яку б видалося можливим реалізувати у процесі навчання дітей зазначеної категорії. Це й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку в процесі навчання»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної теми кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка і відповідає науково-дослідній темі «Психолого-педагогічне забезпечення корекційної роботи з дітьми, що мають вади психофізичного розвитку» (Державний реєстраційний номер 0111U006288).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол №1 від 05.02.2009 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №2 від 31.03.2009 р.).

Мета дослідження – розроблення теоретично обґрунтованої та експериментально апробованої педагогічної технології формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у процесі навчання.

Відповідно до мети дослідження було визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної наукової літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її основних положень та ключових понять.

2. Визначити стан педагогічної практики щодо забезпечення формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчання.

3. Розробити діагностичний комплекс для виявлення рівня сформованості та особливостей прояву уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у процесі навчання.

4. Визначити показники та рівні сформованості властивостей уваги в навчальному процесі молодших школярів з порушеннями розумового розвитку.

5. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність педагогічної технології з формування властивостей уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у навчальному процесі.

Об'єкт дослідження – навчальна діяльність молодших школярів з порушеннями розумового розвитку.

Предмет дослідження – педагогічна технологія формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у процесі навчання.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: положення про закономірності розвитку дитини у контексті культурно-історичної теорії Л. Виготського; положення діяльнісного підходу в навчанні (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, та ін.); основні положення теорії корекційно-спрямованого навчально-виховного процесу та його вплив на внутрішні процеси розвитку (І. Бех, О. Глоба, В. Бондар, Л. Вавіна, В. Засенко, М. Земцова, І. Єременко, В. Кобильченко, І. Колесник, А. Колупаєва, С. Кульбіда, С. Максименко, С. Миронова, Н. Пахомова, Т. Сак, В. Синьов, О. Таранченко, М. Тарасевич, В. Тарасун, С. Трикоз, О. Хохліна, Л. Фомічова, М. Шеремет та ін.); теоретичні основи оптимального застосування засобів педагогічного впливу, використання індивідуального та диференційованого підходів у навчанні (Ю. Бабанський, О. Бударний, І. Єременко, С. Шацький,); принцип єдності психіки й діяльності (Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, О. Ткаченко та ін.); положення про провідну роль навчання й виховання у розвитку (Л. Виготський, В. Крутецький та ін.); теоретичні положення про принципову можливість розвитку розумово відсталої дитини, про необхідність врахування у процесі навчання зони найближчого розвитку (Л. Виготський); положення щодо сутності уваги та її розвитку (Л. Виготський, М. Добринін, М. Ланге, С. Рубінштейн та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

теоретичні: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, методичних матеріалів; узагальнення поглядів учених на досліджувану проблему; вивчення досвіду роботи спеціальних закладів для з'ясування стану розробленості проблеми у практиці освіти молодших школярів з розумовою відсталістю;

емпіричні: спостереження за навчальною діяльністю учнів на уроках, бесіда з педагогами, педагогічний експеримент з метою вивчення особливостей формування уваги та апробація розробленого педагогічного забезпечення формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку;

математико-статистичні: процедури кількісного, якісного та статистичного опрацювання даних експерименту для встановлення значущості кореляційного зв'язку за t-критерієм Ст'юдента.

Вірогідність здобутих результатів забезпечується: науково-теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті, предметів та завдань дослідження; поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричного матеріалу.

Експериментальна база: Заліська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат Хмельницької області, Солобковецька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат Хмельницької області, Хотинська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат №1 Чернівецької області, Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа № 3, Тернопільська спеціальна загальноосвітня школа, Красноставська загальноосвітня школа I-III ступенів Хмельницької області,

Приворотська загальноосвітня школа I-III ступенів Хмельницької області, Кам'янець-Подільська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №1 з поглибленим вивченням німецької мови Хмельницької області, Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа I-III ступенів №7 Хмельницької області.

Дослідженням було охоплено 420 учнів 1-4 класів, з них – 210 молодших школярів (6-11 років) з легкою розумовою відсталістю, також було залучено 32 вчителів спеціальних загальноосвітніх шкіл.

Наукова новизна здобутих результатів дослідження виявляється у тому, що:

уперше:

- обґрунтовано показники та критерії розвитку властивостей уваги у навчальній діяльності молодших школярів з порушеннями розумового розвитку;
- визначено рівні розвитку властивостей уваги у навчальній діяльності молодших школярів з порушеннями розумового розвитку;
- теоретично обґрунтовано та описано модель формування уваги молодших школярів із порушеннями розумового розвитку у навчальному процесі;
- науково обґрунтовано педагогічну технологію формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку;

уточнено та доповнено:

- наукові дані про особливості розвитку уваги та вплив рівня сформованості її властивостей на навчальну діяльність молодших школярів з порушеннями розумового розвитку;
- наукові дані про можливості використання дидактичних вправ у навчанні для розвитку дитини молодшого шкільного віку з розумовою відсталістю;

подальшого розвитку набули:

- психолого-педагогічні умови забезпечення формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку.

Практичне значення здобутих результатів:

- розроблено діагностичний комплекс, що дає змогу виявити стан педагогічної практики щодо формування уваги у навчальному процесі, особливості уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у процесі навчання, рівень розвитку властивостей уваги. Розроблений діагностичний комплекс може бути використаний педагогами спеціальних шкіл, працівниками навчально-реабілітаційних центрів в системі корекційної роботи з молодшими школярами з порушеннями розумового розвитку;
- розроблено, апробовано і впроваджено у практику роботи спеціальних навчальних закладів педагогічну технологію формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку, яка може використовуватися вчителями спеціальних загальноосвітніх шкіл для дітей з порушеннями розумового розвитку в навчальній роботі; спеціальними педагогами та асистентами вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним

та інтегрованим навчанням, викладачами вищих навчальних закладів при підготовці фахівців спеціальності 016 «Спеціальна освіта».

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчально-виховний процес: Заліської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Хмельницької області (довідка про впровадження № 108 від 24.05.2013 р.); Солобковецької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Хмельницької області (довідка про впровадження № 5 від 22.03.2015 р.); Хотинської спеціальної спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату №1 Чернівецької області (довідка про впровадження № 448 від 20.11.2014 р.); Чернівецької спеціальної загальноосвітньої школи № 3 (довідка про впровадження № 203 від 08.04.2015 р.); Тернопільської спеціальної загальноосвітньої школи (довідка про впровадження № 176 від 19.11.2014 р.); Красноставської загальноосвітньої школи I-III ступенів Хмельницької області (довідка про впровадження № 6 від 15.04.2014 р.); Приворотської загальноосвітньої школи I-III ступенів Хмельницької області; (довідка про впровадження № 10 від 07.11. 2014 р.); Кам'янець-Подільської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 з поглибленим вивченням німецької мови Хмельницької області (довідка про впровадження № 01-14/55 від 09.03.2015 р.); Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №7 Хмельницької області (довідка про впровадження № 60 від 05.06.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження було оприлюднено на: *міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Педагогіка: традиції та інновації» (Одеса, 2014); «Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України» (Херсон, 2014); «Специальное образование. Традиции и инновации» (Мінськ, 2010); «Наука. Студентство. Сучасність: Формування компетенцій майбутнього фахівця як умова його професійної успішності та особистісного розвитку» (Миколаїв, 2015); «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017); «Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в загальнолюдському, національному та соціокультурному контексті» (Кам'янець-Подільський, 2010), *звітних наукових конференціях* викладачів, докторантів і аспірантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2009-2016 рр. (Кам'янець-Подільський); *наукових конференціях молодих вчених* Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2011-2017 (Кам'янець-Подільський).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 одноосібних наукових працях, із них: 7 статей у наукових фахових виданнях України, у тому числі 1 стаття у виданні, яке включено до міжнародних наукометричних баз; 2 публікації апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (272 найменувань, з них 9 – іноземною мовою), 12 додатків. Основний

зміст дисертації викладено на 164 сторінках, повний обсяг роботи складає 188 сторінок. Робота містить 21 таблиць та 18 рисунків на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання й методи дослідження, його теоретико-методологічні основи, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дослідження, подано відомості про надійність і вірогідність результатів дослідження, їхню апробацію та впровадження в практику, відомості про публікації, структуру і обсяг роботи.

У першому розділі – **«Теоретико-методичний аналіз проблеми формування уваги молодших школярів із порушеннями розумового розвитку в сучасній педагогіці»** – представлено результати аналізу психолого-педагогічних досліджень уваги, її сутності та властивостей у загальній і спеціальній науковій літературі; проаналізовано особливості прояву та формування уваги у навчальному процесі молодших школярів з порушеннями розумового розвитку; визначено залежність ефективності навчальної діяльності від рівня сформованості властивостей уваги, яка є необхідною складовою успішного засвоєння знань, умінь та навичок у процесі навчання.

Теоретичний аналіз літературних джерел засвідчив, що корекційно-спрямований навчальний процес, метою якого є не лише засвоєння молодшими школярами з порушеннями розумового розвитку суспільного досвіду у вигляді знань і способів дій (навичок і вмінь), необхідних для життєдіяльності, але й їх розвиток, містить можливості формування уваги у цієї категорії дітей. Продуктивним для вирішення проблеми формування уваги, яка не лише проявляється, але й формується в різних видах діяльності молодших школярів із порушеннями розумового розвитку, є використання положень теорії культурно-історичного розвитку психіки Л. Виготського, його концепції формування вищих психічних функцій, які є засобом корекції первинних порушень у структурі дефекту зазначеної категорії дітей. Необхідним для розв'язання проблеми є й використання діяльнісного підходу, положення про те, що психічне формується в діяльності і передусім – у провідній. Таким видом діяльності дітей молодшого шкільного віку є навчальна, яка найбільшою мірою позначається на психічному розвитку дитини (О. Леонтьєв), включаючи й увагу, до якої навчання висуває нові, складніші вимоги. Таким чином, у контексті поглядів сучасної науки на загальну теорію діяльності (Л. Божович, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, О. Запорожець, С. Рубінштейн та ін.) та її зв'язок з різними видами діяльності дитини, встановлено кореляцію сформованості уваги молодших школярів з ефективністю процесу навчання, що обумовлює необхідність застосування особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного і технологічного підходів щодо формування уваги дітей із порушеннями розумового розвитку у процесі навчання.

Науковцями визначено, що увага, посідає визначальне місце серед інших пізнавальних процесів та тісно пов'язана з ними. Довільність та рівень сформованості її властивостей позначається на усій пізнавальній діяльності дитини. Зокрема, увагою визначається чіткість та аналіз об'єктів сприймання, обсяг та швидкість оперування матеріалом, що запам'ятовується. Вона сприяє активізації мисленнєвої діяльності, що робить можливим успішне вирішення навчальних завдань. Недоліки у розвитку уваги призводять, зокрема, до збільшення часу включення дітей в урок, незацікавленості навчальним матеріалом, порушенням дисципліни на уроці, невмінням долати труднощі тощо (І. Ахтам'янова, І. Баскакова, Л. Виготський, І. Єременко, Т. Захарова, С. Ліспінь, О. Ляшенко, М. Матвєєва, Л. Переслені, В. Синьов, О. Хохліна та ін.). Водночас увага у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку характеризується специфічними особливостями, а саме: коливанням стійкості та концентрації, що позначається на змінах працездатності; зниженою здатністю до розподілу та переключення, що є причинами труднощів у формуванні довільної, цілеспрямованої діяльності та поведінки і труднощів навчання дітей цієї категорії.

За умови спеціальної педагогічної роботи, оптимального застосування засобів педагогічного впливу, використання індивідуального та диференційованого підходів у навчанні можливо розвивати увагу молодших школярів із порушеннями розумового розвитку (Ю. Бабанський, П. Блонський, О. Бударний, М. Менчинський, Б. Пузанова, С. Шацький). Зокрема, ефективність навчання залежить від активізації пізнавальної діяльності учнів та дотримання ряду психолого-педагогічних умов, які сприяють формуванню уваги на уроці (добір змісту навчання, використання різноманітних методів, врахування рівня сформованості у дитини уваги, її властивостей; індивідуальних особливостей розвитку учня тощо).

У другому розділі – **«Особливості формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку»** – теоретично обґрунтовано та розроблено відповідний діагностичний комплекс дослідження стану сформованості властивостей уваги та її особливостей у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчальної діяльності, проведено констатувальний етап дослідження з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та подано його результати. У дослідженні взяло участь 210 молодших школярів з порушеннями розумового розвитку, 210 молодших школярів з типовим розвитком та було залучено 32 вчителів спеціальних загальноосвітніх шкіл.

У процесі організації дослідження нами було враховано той факт, що специфікою предмета «Я і Україна» є його узагальненість, комплексність і разом з тим конкретність, а основною метою – формування природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань, які відображено в загальних закономірностях природи (збереження; повторюваності, періодичності процесів у природі). Саме через послідовне застосування уявлень про зміст цих закономірностей діти набувають

особистісно значущих знань та водночас відбувається соціалізація свідомості дитини. Одним із важливих завдань формування природознавчої компетентності виокремлено розвиток розумових здібностей молодших школярів, їх пізнавальної активності, що ґрунтується на становленні пізнавальної діяльності, яка залежить від відповідного рівня сформованості психічних і пізнавальних процесів, серед яких першочерговим та провідним виступає увага. Саме від неї залежить повнота і чіткість сприймання активної розумової діяльності, яка виявляється в аналізі, синтезі, порівнянні, конкретизації, узагальненні, систематизації навчального матеріалу. Відтак, метою першого етапу нашого дослідження було вивчення стану педагогічної практики щодо забезпечення формування уваги у процесі навчання на матеріалі навчального предмета «Я і Україна», що, своєю чергою, передбачало також аналіз документації (програми курсу «Я і Україна», поурочних планів) та анкетування педагогів.

В основу розробки діагностичного комплексу покладено розуміння сутності уваги, її видів, властивостей, особливостей у дітей з порушеннями розумового розвитку та проявів її у навчанні та відомості про стан педагогічної практики щодо забезпечення формування уваги у процесі навчання на матеріалі навчального предмета «Я і Україна».

Діагностичний комплекс передбачав:

- спостереження за учнями в процесі навчальної діяльності та анкетування педагогів з метою виявлення особливостей уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчальної діяльності;
- вивчення рівня розвитку властивостей уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку відповідно до спеціальних методик визначення стану сформованості уваги.

Вивченню особливостей уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку передувало визначення найважливіших її властивостей та показників їх прояву у навчальній діяльності, що було покладено в основу розробки високого, достатнього, середнього та низького рівнів сформованості як окремих властивостей уваги, так і загальних рівнів її сформованості, характеристику яких подано нижче.

Високий рівень: учень довільно (цілеспрямовано) утримує увагу на об'єкті від початку до кінця виконання завдання, не відволікається під час його виконання і доводить до завершення; успішно переносить увагу на інший об'єкт, на інше завдання, швидко включається у новий вид роботи; довільно утримує в полі зору два об'єкти (і більше), які не пов'язані за змістом, успішно виконує декілька завдань одночасно.

Достатній рівень: учень, в основному, довільно утримує увагу упродовж виконання завдання, відволікається у поодиноких випадках і доводить до завершення розпочату діяльність; має незначні труднощі у перенесенні уваги на інший об'єкт, інше завдання, включенні у новий вид роботи; довільно утримує в полі зору два об'єкти, які пов'язані за змістом, виконує одночасно декілька нескладних завдань з незначними труднощами. **Середній рівень:** увагу учня на

виконанні завдання спрямовано переважно вчителем, але виконання завдання завершується; учень здійснює перенесення уваги на інший об'єкт завдання та включається у новий вид роботи, утримує в полі зору два (і більше) об'єкти, які пов'язані за змістом, виконує одночасно декілька нескладних завдань за допомогою вчителя.

Низький рівень: увага учня потребує постійної активізації з боку вчителя; в більшості випадків виконання завдання не завершене; перенесення уваги на інший об'єкт, інше завдання, включення до нового виду роботи, навіть з допомогою вчителя, викликає в учня значні труднощі; учень не може утримати в полі зору два (і більше) об'єкти, які пов'язані за змістом, виконувати одночасно декілька нескладних завдань.

У процесі констатувального етапу дослідження, вивчаючи стан педагогічної практики спеціальної загальноосвітньої школи з проблеми розвитку уваги у навчальному процесі молодших школярів із порушеннями розумового розвитку та рівень сформованості у них уваги, нами було з'ясовано, що увага учнів у навчальному процесі потребує постійної активізації та дотримання ряду психолого-педагогічних умов, які сприяють її формуванню. Аналізуючи педагогічне забезпечення на прикладі навчального предмета «Я і Україна» та враховуючи результати анкетування вчителів було відзначено, що програма навчального предмета передбачає розвиток уваги, зокрема це висвітлюється у конкретних напрямках корекційно-розвивальної роботи. Водночас, можливість використання педагогічного забезпечення щодо цієї проблеми характеризується недостатньо. Таким чином, навчально-методичне забезпечення лише частково спрямоване на формування властивостей уваги молодших школярів. Все це вказує на те, що використання педагогічних засобів відбувається несистематично і не взаємопов'язано, а лише застосовуються окремі складові педагогічного процесу, які спрямовано на формування властивостей уваги на уроках.

З метою вивчення визначених властивостей уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку дослідження було проведено у порівняльному плані, Що дало змогу скласти характеристику рівня сформованості властивостей уваги дітей з порушеннями розумового розвитку та з типовим розвитком.

Було виявлено, що в усіх досліджуваних, як у дітей з типовим розвитком, так і у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку, увага набуває довільності, водночас, виокремлено специфічні особливості її прояву у навчальній діяльності в учнів спеціальної школи.

Результати дослідження властивостей уваги вказують на те, що переважаючими рівнями стійкості уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку (ПРР) є низький (48,7 %) та середній (41%), тоді як у дітей з типовим розвитком(ТР) домінує достатній рівень (38%). Слід також відмітити, що високого рівня стійкості уваги у дітей з порушеннями розумового розвитку не виявлено зовсім, а у однолітків з типовим розвитком такий рівень наявний у 28,7% досліджуваних. Що стосується переключення уваги у молодших

школярів з порушеннями розумового розвитку, то переважаючими рівнями є низький (57,4%) та середній (37,4%), тоді як у дітей з типовим розвитком домінує достатній рівень (39,2%). Розподіл уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку характеризується низьким (51,2%) та середнім (42,9%) рівнем його сформованості, а в однолітків з типовим розвитком переважає достатній рівень (39,2%).

Узагальнивши результати дослідження окремих властивостей уваги було визначено загальний стан сформованості уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку (див. табл.1).

Таблиця 1

Рівні сформованості уваги учнів молодших класів з ПРР та ТР

Властивості Рівні	Стійкість		Переключення		Розподіл		Середні значення	
	Кількість дітей (%)							
	ТР	ПРР	ТР	ПРР	ТР	ПРР	ТР	ПРР
Високий	28,7	-	27,6	-	24,6		26,9	-
Достатній	38	10,3	36,2	5,2	39,2	5,9	37,8	7,1
Середній	27,8	41	29,8	37,4	30,3	42,9	29,3	40,4
Низький	5,5	48,7	6,4	57,4	5,9	51,2	6	52,5

Зважаючи на позитивну динаміку розвитку уваги у молодших школярів із порушеннями інтелекту, окреслено необхідність цілеспрямованого формування відповідних властивостей уваги у навчальному процесі, за умови ефективного, системного та цілеспрямованого використання педагогічної технології.

У третьому розділі – **«Педагогічна технологія формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку у навчальному процесі»** – обґрунтовано педагогічну технологію формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. Описано особливості проведення формувального експерименту; визначено психолого-педагогічні умови формування уваги в навчальному процесі; представлено результати формувального експерименту.

За результатами теоретичного аналізу встановлено, що педагогічна технологія розглядається вченими (Г. Еллінгтон, А. Колупаєва, Н. Назарова, О. Таранченко та ін.) як засіб, що забезпечує ефективність освітнього процесу, включає в себе всі його аспекти і має певні структурні компоненти. Відповідно до теоретичних відомостей у контексті нашого дослідження визначено такі структурні компоненти педагогічної технології: модель, комплекс дидактичних вправ та комплекс занять з формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку.

Враховуючи індивідуальні й вікові особливості молодших школярів з порушеннями розумового розвитку, визначено теоретико-методичні засади педагогічної технології формування уваги, які відображає модель формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у навчальному процесі. Визначено та обґрунтовано її складові (теоретична, змістова, операційна та результативна) (див.рис.1).

Розроблена педагогічна технологія передбачала використання системи занять, до складу яких було включено комплекс дидактичних вправ, спрямованих на формування уваги.

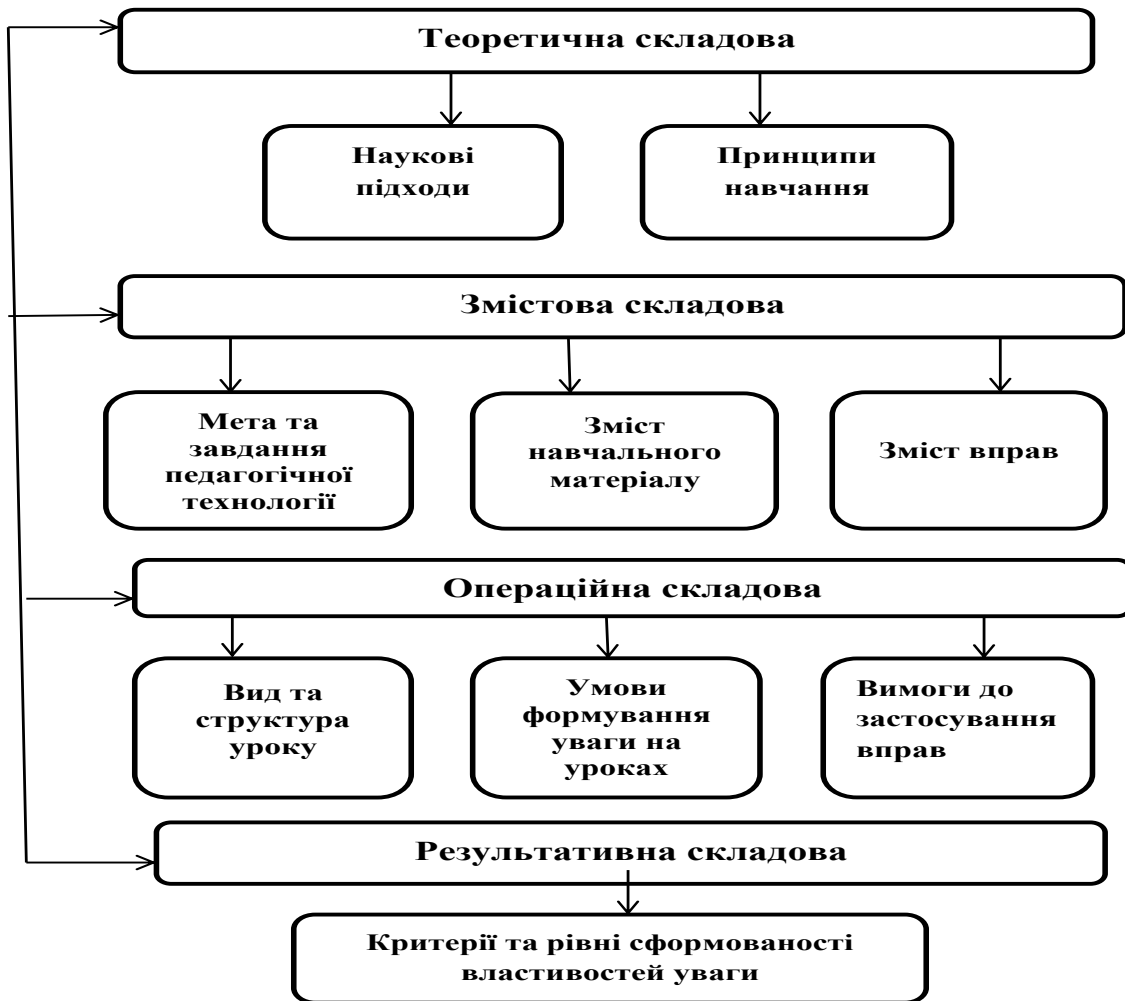

Рис. 1 Модель формування уваги молодших школярів із порушеннями розумового розвитку в процесі навчання

Відповідно до мети педагогічної технології було сформульовано її основні завдання:

1. Формування стійкості уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку;
2. Формування переключення уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку;
3. Формування розподілу уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку.

Систему занять, як складову навчального процесу, було розроблено відповідно до типів уроку (пропедевтичного; формування нових знань, умінь і навичок; систематизації та узагальнення знань і вироблення узагальнюючих способів дій; застосування знань, умінь і навичок; перевірки якості засвоєння знань та умінь; додаткової корекції знань, умінь та навичок), його завдань, змісту навчального матеріалу тощо.

На нашу думку, саме різноманітність змісту уроків дозволяє застосовувати відповідні корекційні методи та прийоми формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. Найефективнішим серед них був визначений метод вправ. Таким чином, основою формування різних властивостей уваги виступав комплекс розроблених дидактичних вправ, які адаптовано до можливостей молодших школярів з порушеннями розумового розвитку та передбачають поступове ускладнення мети, змісту та сутності матеріалу природничого змісту.

Зміст дидактичних вправ було розроблено відповідно до навчальної програми предмета «Я і Україна» та мети уроку. Спираючись на класифікацію вправ, нами було застосовано такі їх дидактичні види

а) підготовчі вправи, які дають змогу активізувати увагу дитини та спрямувати її на сприйняття нового матеріалу;

б) вступні вправи, які дають змогу включити дитину в навчальний процес;

в) тренувальні вправи, які спрямовано на практичне використання засвоєних знань.

г) контрольні вправи, які використовуються переважно для перевірки та контролю рівня теоретичного та практичного засвоєння знань дітьми.

Науково-експериментальна апробація розробленої педагогічної технології формування уваги передбачала перевірку її ефективності шляхом порівняльного співставлення результатів.

Аналіз результатів формувального експерименту підтвердив ефективність розробленої педагогічної технології формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. Було зафіксовано позитивну динаміку розвитку властивостей уваги цієї категорії дітей. Зокрема, кількісні дані свідчать про те, що рівень розвитку стійкості уваги в експериментальній групі до проведення експерименту відповідав середньому (37,3%) та низькому (51,8%) рівням. Після формувального експерименту рівень стійкості уваги в експериментальній групі значно підвищився (в середньому на 22,7%) і став відповідати середньому (58,2%) та достатньому (23,6%) рівням.

Узагальнені показники рівня сформованості стійкості уваги у дітей до і після формувального експерименту представлені на діаграмі (див.рис. 2).

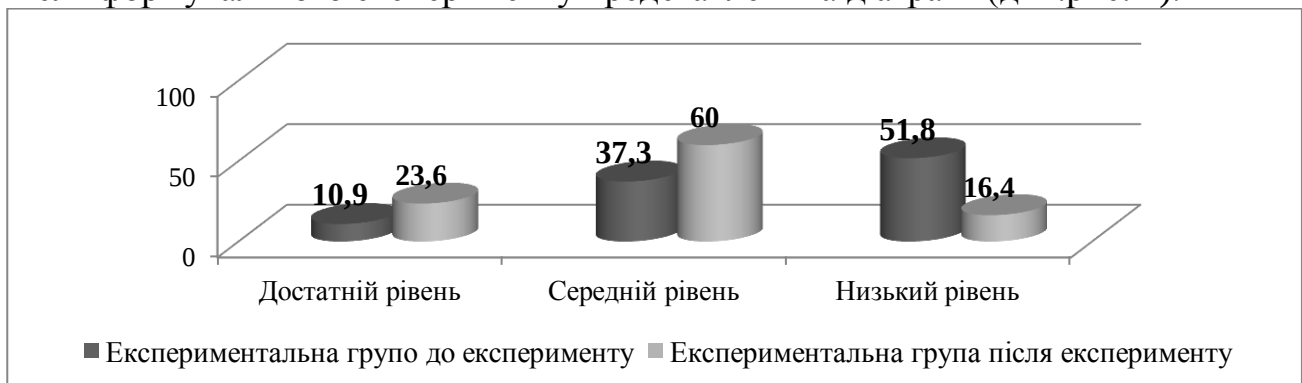

Рис. 2 Рівень стійкості уваги молодших школярів з ПРР експериментальної групи до і після формувального експерименту

У ході дослідження було встановлено, що після проведення експерименту в експериментальній групі більша кількість дітей (49,1%) показала середній рівень переключення уваги. Ілюстративно кількісні показники рівня переключення уваги учнів з порушеннями розумового розвитку експериментальної групи до і після експерименту представлено на рис. 3

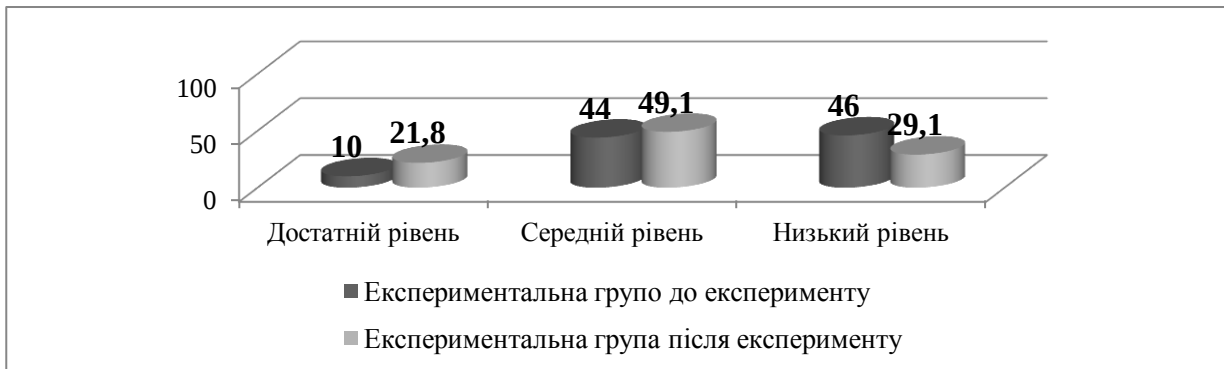

Рис. 3 Рівень переключення уваги молодших школярів з ППР експериментальної групи до і після формувального експерименту

Було виявлено, що рівень розвитку розподілу уваги у молодших школярів експериментальної групи після проведення формувального експерименту значно збільшився. До проведення експерименту розподіл уваги у більшості дітей знаходився на низькому (59%) рівні, а після формувального експерименту у більшості учнів він досягав середнього (50,9%) рівня. Ілюстративно це представлено на рис. 4

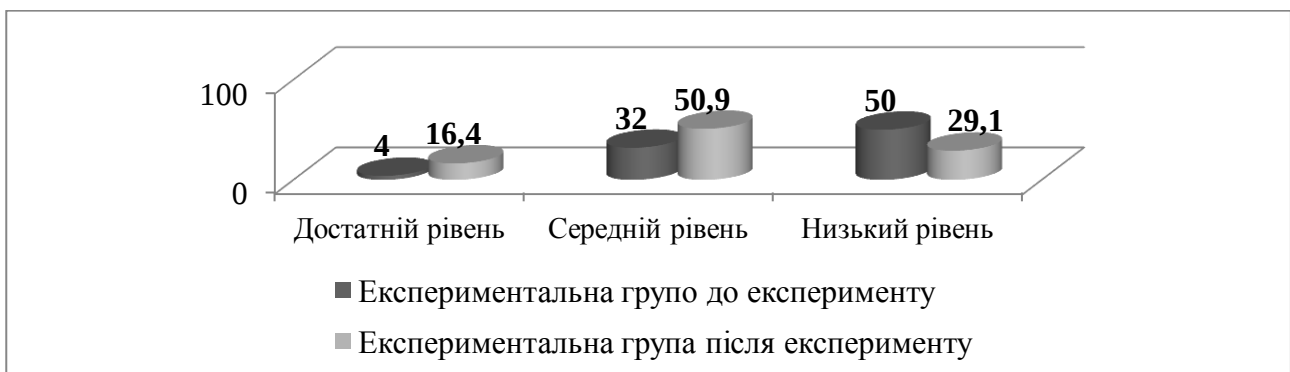

Рис. 4 Рівень розподілу уваги молодших школярів з ППР експериментальної групи до і після формувального експерименту

Результати формувального експерименту показали, що використані вправи дозволяли не лише коригувати властивості уваги, але й формувати у дітей уміння засвоювати та правильно відтворювати новий матеріал. Також було відмічено, що молодші школярі з порушеннями розумового розвитку при виконанні вправ потребували поступового зменшення рівня допомоги і проявляли більшу самостійність при виконанні завдань.

У цілому зміна показників відбулася у напрямку підвищення рівня сформованості основних властивостей уваги до середнього рівня та значного зменшення низького рівня.

Отримані результати засвідчили позитивні зміни показників в експериментальній групі. Статистична перевірка позитивних змін в експериментальній групі (метод порівняння (t-Ст'юдента) засвідчила їх достовірність ($p \leq 0,001$).

Результати формувального експерименту продемонстрували наявність якісних позитивних змін у сформованості властивостей уваги до і після впровадження педагогічної технології.

За підсумками результатів експериментальної роботи встановлено, що розроблена педагогічна технологія формування властивостей уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у процесі навчання є продуктивною й виступає органічною складовою загального розвитку цієї категорії дітей.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та практичне розв'язання проблеми формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку. Це дає підстави зробити такі висновки:

1. Теоретичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу встановити актуальність проблеми формування уваги та її властивостей у навчальному процесі; уточнити сутність уваги як форми психічної діяльності людини, що виявляється у спрямованості та зосередженості свідомості на певних об'єктах; визначити її роль та місце у структурі пізнавальної діяльності дитини; виявити необхідність одночасного застосування сучасних методологічних підходів (діяльнісного, компетентісного і технологічного) з метою формування властивостей уваги в умовах спеціальної школи.

2. Визначено стан педагогічної практики щодо забезпечення формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. З'ясовано, що увага у навчальному процесі потребує постійної активізації та вимагає дотримання ряду психолого-педагогічних умов, які сприяють її організації та розвитку. Встановлено, що визначені напрями корекційно-розвивальної роботи у програмі навчального предмета «Я і Україна» передбачають розвиток уваги, проте можливість цілеспрямованого, систематичного використання педагогічних засобів щодо розв'язання цієї проблеми висвітлюється недостатньо, що є причиною виникнення суттєвих труднощів у навчанні.

3. Розроблено діагностичний комплекс, який спрямовано на виявлення особливостей уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у навчальній діяльності; вивчення рівня розвитку властивостей уваги молодших школярів із порушеннями розумового розвитку. Застосування цього комплексу

дало змогу виявити переважно низький та середній рівні сформованості уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку.

4. Визначено рівні сформованості проявів властивостей уваги: високий, достатній, середній і низький на основі аналізу стану їх сформованості у навчальному процесі молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. Результати діагностики свідчать про те, що більшість дітей з порушеннями розумового розвитку мають середній та низький рівні, які визначено на основі аналізу результатів виконання завдань за такими показниками: наявністю потреби у постійній активізації уваги з боку вчителя; присутністю відволікань під час виконання навчального завдання і частим його незавершенням; виникненням труднощів під час перенесення уваги на інший об'єкт, діяльність та включенні до нової нескладної роботи; спроможністю утримування в полі зору два (і більше) об'єкти, але за умови їхнього зв'язку за змістом, та можливістю виконувати одночасно декілька нескладних завдань лише за допомогою вчителя.

5. Обґрунтовано педагогічну технологію формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у навчальному процесі; визначено її теоретико-методичні засади, які відображає модель формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у навчальному процесі. Визначено та обґрунтовано складові цієї моделі (теоретична, змістова, операційна та результативна). Експериментально перевірено та підтверджено ефективність педагогічної технології формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчання. Аналіз результатів експерименту засвідчив достатньо високу результативність запропонованої педагогічної технології, що підтверджується підвищенням рівня розвитку властивостей уваги (з низького до середнього та достатнього) молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчання. Результати формувального експерименту продемонстрували наявність позитивних якісних змін, що притаманні властивостям уваги.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого вивчення потребує проблема формування основних властивостей уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку у виховному процесі; формування уваги учнів старших класів із порушеннями розумового розвитку у навчально-виховному процесі. Науковими перспективами дослідження проблеми є розробка методичних рекомендацій для вчителів та батьків з проблеми формування уваги у дітей із порушеннями розумового розвитку учнів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні наукові результати

Статті у наукових фахових виданнях України,

які включені в міжнародні наукометричні бази:

1. Бугера Ю.Ю. Характеристика основних показників та критеріїв вивчення уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку /

Ю.Ю. Бугера // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічної науки). – 2016. – Вип. 7, Т. 2. – С. 5-14.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Бугера Ю.Ю. Теоретичні аспекти проблеми формування властивостей уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку / Ю.Ю. Бугера // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2011. – №17. – С. 318-322.
3. Бугера Ю.Ю. Залежність процесу соціалізації молодших школярів з розумовою відсталістю від особливостей сформованості уваги / Ю.Ю. Бугера // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац-го ун-ту імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2011. – Вип. 14. – С. 15-23.
4. Бугера Ю.Ю. Вплив розвитку властивостей уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку на успішність навчання / Ю.Ю. Бугера // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац-го ун-ту імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2011. – Вип. 15. – С. 204-208.
5. Бугера Ю.Ю. Теоретичні основи використання критеріїв сформованості уваги у навчальному процесі у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку / Ю.Ю. Бугера // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац-го ун-ту імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – Вип. 11, част. II. – 2012. – С. 13-20.
6. Бугера Ю.Ю. Особливості уваги молодших школярів з розумовою відсталістю / Ю.Ю. Бугера // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац-го ун-ту імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2016. – Вип. XXVII. – С. 31-39.
7. Бугера Ю.Ю. Педагогічна технологія формування уваги в процесі навчання молодших школярів із порушеннями розумового розвитку / Ю.Ю. Бугера // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац-го ун-ту імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2017. – Вип. XXVIII. – С. 5-14.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дослідження

Публікації апробаційного характеру

8. Бугера Ю.Ю. Теоретичні аспекти проблеми формування атенційних здібностей у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку / Ю.Ю. Бугера // Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України: Зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 10-11 квіт. 2014 р.). – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. – С. 24-27.
9. Бугера Ю.Ю. Характеристика показників та рівнів сформованості властивостей уваги молодших школярів з розумовою відсталістю / Ю.Ю. Бугера // Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі: Матеріали I Міжнар. практичного семінару (м. Кам'янець-Подільський, 10 лют. 2016 р.) – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. – С. 8-12.

Інші публікації

10. Бугера Ю.Ю. Особливості розвитку уваги розумово відсталих дітей та її

- вплив на процес соціалізації / Ю.Ю. Бугера // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – Вип. 5. – С.56-66.
11. Бугера Ю.Ю. Порівняльна характеристика розвитку уваги у нормально розвинених та молодших школярів з розумовою відсталістю у процесі навчальної діяльності / Ю.Ю. Бугера // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки: зб. наук. пр. – 2015. – №1 (14) – С. 11-16.
 12. Бугера Ю.Ю. Вплив розвитку уваги на працездатність у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку / Ю.Ю. Бугера // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 3. – С. 15-23.
 13. Бугера Ю.Ю. Теоретичні аспекти проблеми розвитку уваги молодших школярів з розумовою відсталістю у процесі навчання / Ю.Ю. Бугера // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 32. – С. 47-57.

АНОТАЦІЇ

Бугера Ю.Ю. Формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку в процесі навчання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, Київ, 2017.

У дисертації відображено результати вивчення проблеми формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчання. Здійснено теоретичний аналіз досліджень у цій галузі в загальній і спеціальній педагогіці і психології, та доведено відсутність її науково обґрунтованого вирішення в розрізі проблем формування уваги в зазначеній категорії дітей.

Розроблено діагностичний комплекс, який дав змогу виявити стан сформованості властивостей уваги, особливостей їх прояву в навчальній діяльності та вивчити стан педагогічної практики щодо забезпечення формування властивостей уваги у процесі навчання. Обґрунтовано та розроблено педагогічну технологію, яка передбачає систему занять, до складу яких включений комплекс дидактичних вправ, спрямованих на активізацію уваги, формування її властивостей, забезпечення продуктивності діяльності молодших школярів із порушеннями розумового розвитку.

Запропонована педагогічна технологія забезпечила підвищення рівня сформованості властивостей уваги у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями розумового розвитку. Узагальнені результати формувального експерименту продемонстрували наявність якісних змін у сформованості властивостей уваги і виявили найбільш значущі відмінності в їх динаміці.

Результати, отримані в дослідженні, поповнюють наукові дані про особливості формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчання.

Ключові слова: молодші школярі, розумовий розвиток, властивості, критерії і рівні розвитку уваги, педагогічна технологія.

Бугера Ю.Ю. Формирования внимания у младших школьников с нарушениями умственной деятельности в учебном процессе. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Институт специальной педагогики НАПН Украины, Киев, 2017.

В диссертации рассматривается проблема формирования внимания младших школьников с нарушениями умственного развития. Осуществлен теоретический анализ исследований этой проблемы в общей и специальной педагогике, психологии, что позволило доказать отсутствие её научно обоснованного решения в разрезе проблем формирования внимания у данной категории детей.

Разработан диагностический комплекс, который определил состояние сформированности внимания младших школьников с нарушениями умственного развития в учебном процессе. Обоснована и разработана педагогическая технология формирования внимания младших школьников с нарушениями умственного развития, которая включает систему занятий, в состав которых входит комплекс дидактических упражнений, направленных на активизацию внимания, формирования ее свойств, обеспечения продуктивности деятельности младших школьников с нарушениями умственного развития.

Предложенная педагогическая технология обеспечила повышение уровня сформированности внимания младших школьников с нарушениями умственного развития в учебном процессе. Обобщенные результаты формирующего эксперимента показали наличие качественных изменений в сформированности внимания и выявили наиболее значимые различия в их динамике.

Результаты, полученные в исследовании, пополняют научные данные об особенностях формирования внимания младших школьников с нарушениями умственного развития в учебном процессе.

Ключевые слова: младшие школьники, умственное развитие, свойства, критерии, уровни развития внимания, педагогическая технология.

Buhera Yu.Yu. Attention forming of primary school pupils with intellectual disabilities in the process of education. – Upon the rights for the manuscript.

A Dissertation in Education (13.00.03 – Special Education) submitted for the Degree of Doctor of Philosophy. The Institute of Special Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

There are shown in the dissertation the results of studying the problem of attention forming of primary school pupils with intellectual disabilities in the process of education.

There is made a theoretical analysis of research in this field in general and special pedagogy and psychology. There is noted a special place of attention in cognitive activity and its regulation; it is a core of the child's mastering social experience in learning and education. It is determined that the attention of primary school pupils with intellectual disabilities is characterized by specific peculiarities, namely: stability and concentration fluctuations, which affect changes in ability to work; reduced capacity for distribution and switching, which causes difficulty in forming voluntary, purposeful activity and behavioral and learning difficulties for children in this category.

It is found that the effectiveness of educational activity depends on activation and compliance of a number of psychological and educational conditions conducive to the organization and development of attention at the lesson. Specific conditions for the development and activation of attention at the lesson are defined, in particular, the selection of training content, using different methods, taking into account the level of formation of a child's attention, its properties; pupil's individual properties, etc.

It is proved that there exists some insufficiency of research aimed at the development of effective ways of attention forming of primary school pupils with intellectual disabilities in the process of education, according to the fullness of its characteristics considering the peculiarities of children's development and levels of formation of their attention.

Diagnostic and pedagogical complex is designed, which makes it possible to detect the state of formation of attention properties, peculiarities of their manifestation in educational activity and to study the state of pedagogical practice to provide formation of attention properties in the process of education.

Levels of formation of attention manifestations are defined as follows: high, sufficient, medium and low. It is found that most children with intellectual disabilities have a medium to low level.

It is shown that attention in educational process requires constant activation and compliance with a number of psychological and pedagogical conditions conducive to its organization and development. It is established that certain areas of correctional and developing work in the program of school discipline "Me and Ukraine" provide for the development of attention, but the possibility of deliberate, systematic use of pedagogical tools for solving this problem is not enough highlighted.

It is outlined, that there is a need for purposeful formation of appropriate attention properties in educational process, if effective, systematic and purposeful use of pedagogical technology. There is proved and designed pedagogical technology of attention forming of primary school pupils with intellectual disabilities, which is based on a model of attention forming of primary school pupils with intellectual disabilities and includes the system of lessons and complex of didactic exercises.

It is set, that the core of the forming work is a use of the system of didactic exercises at lessons, which are aimed on activation, development and correction of attention properties and on providing productivity of activities.

It is set, that the offered pedagogical technology has provided the improvement of the level of attention properties formation of primary school pupils with intellectual disabilities. It is proved, that the developed pedagogical technology is productive and serves an integral part in the context of the general development of this category of children.

The results obtained in this study supplement scientific data about the peculiarities of attention forming of primary school pupils with intellectual disabilities in the process of education.

Key words: primary school pupils, intellectual development, properties, criteria and levels of attention development, pedagogical technology.